

KULTÚRAFEJLESZTÉS A BALATONON

A BALATON FELTÁRÁSA, a vízében, levegőjében, napsütötte partjaiban rejlő kincsek értékelése tekintetében sok minden történt az utolsó évtizedben. Folyóiratunk is megnyitotta hasábjait a balatoni kérdés megvilágításának és Kincsestárunk is szentelt egy kötetet a Balaton természeti viszonyai, történelmi múltja és mai gazdasági állapotai rövidre fogott ismertetésének.¹

Felbuzdult a társadalom (Balatoni Szövetség, Balatoni Társaság), csendben búvárkodott a tudomány (tihanyi Biológiai Intézet), hangos hírverésbe fogott a sajtó (Balatoni Kurír), és nem maradt tétlen, sőt az utóbbi három évben hivatalos szervével vette kézbe az irányítást maga a kormányzat is (Balatoni Intéző Bizottság, röviden BIB).² Az egész magyar közönség kezd végre felfigyelni a Balaton érdekében kifejtett buzgó és messze visszhangzó tevékenységre, amelynek hatása alatt a Balatonpart külső képe is sok és előnyös változáson ment keresztül. Ez a sok azonban még mindig messze van az elégtől, nem szólva ezúttal arról, hogy némely vonatkozásban a kevesebb buzgalom talán jobb eredményt váltott volna ki.

Ha ezúttal újra foglalkozunk e hasábokon a Balaton kérdésével, nem a divatba jött „Balatonkultusz“-nak kívánunk hódolni, hanem a balatoni kultúrának szeretnénk szószólói lenni. Nem imádni, kultusz tárgyává tenni, hanem művelni, kultúrájában fejleszteni kell a Balatonpartot, ha azt akarjuk, hogy az ország közgazdaságának olyan erőforrásává alakuljon, amilyennek minden ismerője, vagy „imádója“ látni szeretné.

Balatoni kultúra ugyanis a mi szemünkben sokkal többet jelent, mint balatoni idegenforgalom, vagy mint — amivel némelyek szintén

¹ V. ö. Körmeny-Ékes L.-nak a M. Sz. 1929. évi 2. és e sorok írójának az 1929. évi 4. számban megjelent cikkeit és Lukács K.-nak a Kincsestár sorozatban 1930-ban megjelent „Balaton“-kötetét. Ez utóbbi a Balatont ismertető irodalom fontosabb termékeiről is tájékoztat. Újabb kiadványok a Balatonról Jakab Ferenc tömören összefoglaló, lelkes könyvecskéje („Balaton“, Győr 1933) és Domyay B.—Vigyázó J. szépen kiállított, rendkívül alapos és kimerítő „Balatoni Kalauz“-a (Budapest, 1934).

² A Bal. Int. Bizottságot az 1929. XVI. ú. n. fürdőtörvény és érmék végrehajtási utasítása, a 2820/1931. M. E. sz. rendelet hívta életre, a Balaton partja mellett fekvő gyógy- és üdülőhelyek ügyeinek egységes irányítására. Tagjai a minisztériumok egy-egy kiküldöttje, továbbá az érdekelt főispánok és alispánok. Új szervezetében immár harmadik éve működik a Máv. igazgatóságának székházában, Tormay Géza kereskedelemügyi államtitkár elnöklete alatt, kinek helyettese Lázár László Máv. igazgató.

összetéveszteni hajlandók — balatoni fürdőügy. A balatoni települési mozgalom fejlesztésére legalább annyi gondot kell fordítani, mint a vendégforgalom előmozdítására. Ennek a két párhuzamos irányelvnek szolgálatában kell szerintünk hatóságoknak és parti érdekeltségeknek céltudatosan és harmonikusan közreműködni:

1. az intelligens magyar középosztály minél szélesebb rétegeinek balatoni letelepülését elősegíteni,

2. a jobbmódú, nemcsak üdülésre, hanem szórakozásokra is költeni tudó hazai és külföldi nyaralókat a Balatonhoz vonzani és minél huzamosabb ideig itt tartani.

A Balatonhoz — most már valóban eleven és színes propagandával — oda édesgetett nyári vendégeket ugyanis két csoportba kell sorozni: az elsőbe azok tartoznak, akiket állandó nyári lakóknak, telek- és villatulajdonosoknak nyertünk meg, illetve akarunk megnyerni, a másodikba pedig azok, akik egynéhány heti vagy csupán hétvégi üdülésre jönnek a Balaton mellé, részint idegen földről, másrészt Budapestről és a magyar vidéki városokból. Természetes, hogy ez utóbbiakból kerül ki aztán, későbbi években az első csoport balatoni „colonus“-ainak egy része is, de szerintünk csak jóval kisebb hányada, mert a két csoportnak igényei, sőt életfelfogása is elég lényegesen különböznek egymástól.

Ha így elkülönítjük a Balaton nyári vendégeinek két kategóriáját és ezek igényei s kívánalmi szempontjából nézzük a balatoni kultúra fejlesztésének kérdését, akkor sokkal világosabban rajzolódnak elibénk a Balaton intéző köreinek feladatai, mint hogyha az adminisztratív szempontokat hagyjuk felülkerekedni. Ha nálunk a balatoni nyári vendégeket, éppúgy, mint a vendéglátókat mindinkább mint adminisztrálandó objektumokat kezelik, ez hovatovább az idegenforgalom szépen megindult lendületébe is kerékkötőként akaszkodik; épp ezért bizonyos óvatosság ajánlatos a szabályrendeletek alkotásánál, nehogy a túlzásba vitt reglementáció, a formalítások és a velük járó illetékek szaporítása még az egészséges települési mozgalom elé is akadályokat gördítsen.

A balatonparti települések gyorsuló üteme nemcsak Örvendetes fokmérője a magyar középosztály izmosodó anyagi tehetőségének, de egyben beszédes hirdetője is e jellegzetesen magyar táj bennerejlő, természetes vonzóerejének. Sokan és sok szeretettel írtak — Berzsenyitől Jókain át Herczeg Ferencig — a „kincses“ Balaton megejtő szépségeiről, de bizonyos, hogy minden betűnél szebben beszél a tett, minden irodalmi és tudományos ismertetésnél hatásosabb egy hétvégi kirándulás a Balatonra, egy verőfényben szikrázó nyári, vagy egy gyümölcsvirágban pompázó tavaszi napon. Lehetetlen, hogy a kötenger lakóját meg ne hódítsa az a hatalmas távlat, a természetnek az a sok pazar adománya, amelyet a Balaton tud elébe tárni annak, aki „partjai ellenéből ül“ és nézésében elmerül. Egy-két ilyen hétvégi kirándulás nyomában már sokezer magyar lateinerben fogamzott meg az elhatározás, hogy addig nem nyugszik, amíg a Balaton partján egy darab földet nem foglal magának, ahol szabadsága s majdan nyugalma idejét, procul negotiis, a nagy tó kincseinek csendes élvezésében tölt-

heti. Eszünkbe jut, ahogyan Herczeg Ferenc, pár év óta maga is balatoni birtokos, a Balaton himnuszának beillő egyik írásában felkiált: „Csodálatos, hogy van Budapesten jómódú család, amely még nem rakott magának fészket ebben a tündérbertben I“

Herczeg Ferencnek, Móricz Zsigmondnak, Egry Józsefnek, Wagner Gézának és annak a sok egyetemi tanárnak s más kiváló értelmiségű magyarnak, akiket a Balaton így rabul ejtett, nem kellett éveken át heteket a Balaton mellett tölteni, Siófok vagy Földvár mondén, nyugati kényelmű szállodáiban, hogy megérlelődjék bennük az elhatározás a Balaton partján való „fészekrakására. Őnekik és a hasonló ízléssel megáldottaknak elsősorban a balatoni távlat kell, az óriás vízfelület, a napfény, amely benne tükröződik és ennek a nagy víznek foglalata, az a gyönyörű természetes keret, amelynél szebbet a legkülönb díszlettervező sem álmodott, aztán a nádasok, jegenyesorok, bazaltoszlopok, várromok, prэшázakkal tarkított szőlőhegyek, meg a szabad fürdőzés, hajókázás; jól esik nekik, ha éppen van, a hidegmeleg vízcsap is, de könnyen el is nélkülözik, éppúgy, mint a kaszinói szórakozásokat, játék- és tánctermeteket; már aztán a jazzt, bármuzsikát, cigányt pedig a legtöbb ilyen telepes egyáltalán nem igényli.

Viszont éppen az utóbbiak kellene az élni, szórakozni vágyó pénzes idegeneknek, akik csak rövidebb időre, legfeljebb egy pár hétre jönnek le a Balatonra, és itt is azt a nyugateurópai kényelmet és eleveniséget kívánják meg a szállodákban, penziókban, amilyenhez a nagyvárosban s a világfürdőkben szokva voltak. A későbbiekben majd visszatérünk még az ilyen kívánalmak kielégítésének korlátolt lehetőségeire a Balaton partján.

VEGYÜK ELŐBB SZEMÜGYRE a fentebbi csoportosításban első helyen szereplő balatoni településnek az utolsó években tapasztalt szép fellendülését és a közel jövőbeli fejlődés kilátásait. Amikor Körmeny Ékes cikke folyóiratunkban megjelent, a balatonparti vülák számát még csak 3236-ban állapították meg (1927. évi felvétel). Az azóta eltelt hét évben ez a telepítő és építő tevékenység feltűnő gyors ütemben folytatódott: a gazdasági válság nemcsak hogy bénító hatással nem volt, hanem talán egyenesen előidézte a települési mozgalom felélénkülését. Talán nem tévedünk, ha ennek a jelenségnek okát — a kifejtett élénk propagandán kívül — egyrészt a nagybirtok lecsökkent jövedelmezésében s a gyors és előnyös realizálást ígérő parcellázásokra való ráutaltságában, másrészt abban látjuk, hogy a pénz és más papírvagyon értékállandóságába vetett hit időszakos megingásával mindig többen igyekeztek kis tőkájüket ingatlanokba és ezek közt különösen a fejlődésképesnek ítélt Balatonpart telekparcelláiba fektetni.

Kiváltképp a Balaton déli, veszprém-somogyi partján indult meg erősen a parti nagybirtok felaprózódása, s ma már a déli parti vasútvonalon végigrobogó utas alig lát 4—500 m-nyi partsávot, amelyen település nyomai (épületek, kertek, feltöltött üres, befásított telkek) ne látszanának. Ha ilyen ütemben halad tovább a parcellázás, és közigazgatási beavatkozásokkal nem korlátozzák, akkor 6—8 év alatt Akarattától Keszthelyig, más szóval a Balatonfőtől Balatonfenéig

egyetlen összefüggő fűrdőteleppé alakul az egész 80 km-es déli Balatonpart. Beszerzett adatok és térképek alapján itt adjuk az utolsó négy év parcellázási tevékenységének számszerű összefoglalását:

1. Balatonakarattyán, a m. kir. Tanulmányi Alap birtokán, a magas parton 800, a most feltöltött vízparti részen 30 telekből az elsők mind eladva, az utóbbi 30 jórésze még gazdátlan.

2. Balatonszabadi községnek vízparti fenyveséből 220 telket alkottak, ebből csak mintegy 30 eladatlan (Magyar Tisztviselők Takarékpénztára vállalkozása).

3. Siófok községnek a veszprémi káptalantól átengedett 40 kát. hold parti, részben fenyves területéből 220 telket szintén az előbb nevezett pénzügyintézet parcellázott, s félév alatt az összes telkeket értékesítette.

4. Balatonújhelyen a Siófok fűrdő r.-t. tulajdonából 74 fenyves telket ugyancsak a Tisztviselők Takarékpénztára, a régi lóversenytér 350 telkét a Magyar-Hollandi Bank parcellázza, az ő különleges, életbiztosítással kapcsolatos fizetési feltételeivel. Az elmúlt nyár három hónapja alatt a banknak 156 telket sikerült gazdához juttatni.

5. Balatonszép lakon a veszprémi káptalan volt legelőjét 950 telekre osztotta egy amerikai stílusú propagandával dolgozó vállalkozó. Ebből a komplexumból is több száz telek már gazdára talált és közel száz villa hirdeti a fejlődésnek induló parti kultúrát.

6. Balatonszamárdi és Szántód partvonalán, a tihanyi apátság korábbi birtokán, a Balatonmenti Fürdők Rt. és az Égisz vállalat által megindított nagyszabású telekértékesítési akció során 1090 telekből már több, mint 800-at eladtak.

7. Balatonföldváron, hol a fűrdőt 40 év előtt alapító Széchenyi Imre gróf kezdte meg a parti telkek árusítását, a jelenlegi tulajdonos fűrdő r.-t. új parcellázási terv alapján 270 telket bocsátott áruba.

8. Balatonszárszón, Hunyady gróf birtokából a Magyar-Hollandi Bank 460 telekből álló parti sávot parcellázott rendkívüli sikerrel. Alig 3%-a a telkeknek vár még eladásra.

9. Balatonőszödön a Magyar Kegyes Tanítórend értékesíti (Bikfalvy mérnök útján) parti telkeit, melyek száma 340. Eladatlan még kb. egy harmadrész.

10. Balatonszemesen, Hunyady gróf birtokán, második éve folyik 760 telek parcellázása a Székesfővárosi Községi Takarékok útján.

11. Az evvel határos Balatonlellén, ennek közel öt km hosszú partvonalán már úgyszólván alig van üres, beépítetlen telek.

12. A szomszédos Balatonboglárnak is csak nyugati határában, a vasútállomás és a határárok között vár még betelepítésre Gaal Gaszton örököseinek kb. 120 üres telke.

13. A csehi-i gróf Jankovich-uradalom meglepő sikerrel végezte az ú. n. Jankovich-telep parcellázását, ahol a 140 telekből álló apadásterületből alig néhány van még eladó.

14. A Fonyódhoz tartozó Üszög-pusztai parti területét a tószegi Freund-család parcellázza Fonyódliget néven. A felkínált 625 telekből 360 már gazdára talált.

15. Az evvel határos Basch-birtok ugyancsak Fonyódhoz tartozó 850 balatoni telkéből is jelentékeny mennyiség került eladásra a két éve megindult parcellázás folyamán.

16. Balatonfenyvesen báró Inkey örökösei bocsátanak áruba nem egészen 200 telket, végül

17. Balatonfenék és Keszthely között Festetics herceg uradalmáé kezdte meg legújabbán az ú. n. Helikonliget 450 telkének értékesítését.

Az északi Balatonparton szép eredménnyel folyik a Magyar Tanulmányi Alap fűzfői (mind a 150 telek eladva), a veszprémi Káptalan alsóörsi és csopaki, valamint a tihanyi Apátság ottani parcellázása. Ezek közül legjelentékenyebb az alsóörsi, ú. n. Szentmihálytelep-é, ahol egy fenyőfákkal beszegett és tölgyerdővel koronázott dombon 400-nál több telket kínál megvételre a Magyar-Hollandi Bank. Ez a vállalat az értékesítés első két hónapja alatt több mint 50 telket vevőhöz juttatott.

A telkek birtokba vétele után a letelepedés, az új nyári otthonok felépítése is elég szapora tempóban indult meg. A BIB kebelében K. Nagy Dezső min. tan. vezetése alatt működő technikai tanácsadó iroda elé, amely a balatoni építkezések terveit kötelezőleg felülvizsgálja, az 1933. és 1934. években több, mint 1000 épülettervet terjesztettek, de legalább még 200-ra tehető azoknak a lakóházaknak száma, amelyeket a BIB ellenőrzésének kikerülésével építettek a Balaton partjára.

Az épületek általában nem valami nagyszabásúak, jórészt csak 2—3 szobás, szorosan nyaraló célokat szolgáló házacskák, de — lássuk be végre! — tulajdonképpen éppen ez az a háztípus, amely a Balaton mellé települők igényeinek és a Balaton különleges viszonyainak legjobban megfelel. Ide, a mi magyar tengerünk partjára nem olyan kastélyok vagy palazzók valók, amilyeneket a Rivierán vagy a Quamero partján látunk, ahol fél éveket tölthetnek, sőt életük nagyobb részét leélhetik tulajdonosaik, illetve bérlőik. A Balatonra — hiába minden erőlködés! — csakis a nyár 8—10—12 hetére jönnek le a villatulajdonosok is. Akik jobbmódúak és megvan a magasabbrendű kultúra iránti igényük, úgy sem engedik el azt, hogy egyik-másik nyáron külföldi fürdőket vagy metropoliszokat is ne látogassanak. Érthető, ha ma már megfontolja a balatoni telektulajdonos, mielőtt építkezésbe fog, hogy meddig mehet el a beruházásban.

HA AZ ÉPÍTKEZÉSI statisztikát közelebbről megnézzük, könnyen megállapíthatjuk az imént felsorolt telektömbökben gazdára talált parcellák számából, hogy a telepítés sikerét, a jó propagandán s kedvező fizetési feltételeken kívül, a gondos terv szerinti fásítás és partrendezés biztosítja. E tekintetben ugyanis igen nagy mulasztásokat vett át Örökül az újabb telepítő birtokos nemzedék. A Balatonpart legnagyobb része tudvalevőleg nagybirtokosok tulajdona, akik ezeket az „apadás-területek” még pár évtized előtt legfeljebb legelőknak használták és — amíg a földbirtok bőven ontotta a jövedelmet — ezeknek értékesítésére nem is gondoltak.

A veszprémi Káptalan kezdte meg a feketefenyővel (*Pinus austriaca*) való erdősítést, a múlt század utolsó két évtizedében, a Világostól Kilitiig terjedő partsávon. A Káptalantól vásárolta meg 1891-ben a siófoki fürdő r.-t. a mostani birtokosok (Ertl-testvérek) kezén oly mintaszerűvé fejlődött, főnyfűrdőkkel, virágdíszes francia és gyeppázsitos angol parkokkal tarkított fenyveserdőt, ahol most egyik legnépesebb és legkultúraltabb fürdőtelepünk van alakulóban. 1894-ben létesült gróf Széchényi Imre birtokán, báró Korányi Frigyes ösztönzésére, a balatonföldvári fürdőliget, s ugyanez időtájt történt a Szalay Imre-féle lellei és az Inkey-féle máriatelepi (most balatonfenyvesi) parti erdősítés. Ezekről az oázisoktól eltekintve, a legutóbbi évekig kopár pusztaság maradt az egész déli Balatonpart, Berénytől kevés megszakítással egész a siófoki lóversenyterig.

Az új telkesítéseknél már első gondja volt a vállalkozóknak a tervszerű fásítás, amely kultúrmunkában az állami erdőigazgatás nagy megértéssel és áldozatkészséggel járt a parti községek és birtokosok kezére.

Földvály Miksa kormánybiztos legutóbbi jelentése szerint 1934 őszén 309.000 drb fenyő, 219.000 drb lombfa és 10.000 drb díszfa-csemete, továbbá 41.000 suháng került kiosztásra. Az ültetési anyagot teljesen ingyen, szakszerűen csomagolva bocsátották az érdekeltek rendelkezésére, csak a szállítást kellett megfizetni. Több helyen megtörtént azonban, hogy a megrendelt csemetét nem váltották ki, mert egyrészt sajnálták a fuvar költséget, másrészt mert nem gondoskodtak munkakerőről, amellyel a csemeték betakarítása és kiültetése biztosítható lett volna. Egy községben 30.000 drb fekete fenyőcsemete esett így a nemtörődomség és a meg nem értés áldozatául, mert „a kiváltás után a csomagolóanyagot leszedték, a csemetéket azonban nem vermelték el, azok két és fél napig ki voltak téve a szélnek és a nap hevének, úgyhogy tönkrementek. Ez részint anyagi veszteség, — fűzi hozzá szelíden Földvály — részint pedig a balatoni növénykultúra fejlődése szempontjából is káros, mert annival kevesebb csemete kerülhet elültetésre“. Olyan kultúraihányról tesz ez szomorú tanúbizonyságot, amelynek csak a helyesen irányított települési mozgalom előhaladása vethet véget.

A parti fásításnak megvan ugyan az a hátránya a balatoni propaganda szempontjából, hogy a vasúton és gépkocsin utazókat megfosztja a Balaton vonzó, megállásra csábító távlatától (így pl. Szabadi, Szemes, Lelle, Boglár partjaiból úgyszólván semmit sem élvezhet az utas); de talán elérkezik majd — és nem nagyon sokára — az az idő, amikor megvalósulhat Kvassay Jenő, a nagy magyar vízímémők álma, hogy közvetlenül a Balaton partján is vezessen egy árnyas sétány, egyben autóstráda, ahonnan végigélvezhesse az utas az egész Balatonpartot, s a habok ott törjenek meg e korzón sétálók lábai alatt, mint a Quamero vagy Riviéra partjain. Sajnos, amit Kvassay az ő tervei szerint rendezett földvári partokon oly mintaszerűen megalkotott, azt a példát nem találták követésre méltónak Szabadin, Lellén vagy Boglárán, ahol a parti telkek a Balaton vízéig lenyúlnak, sőt néhol az épület maga is közvetlenül a víz partjára került.

Bizonyos, hogy hatalmas vonzóerőt jelentene a Balaton számára, ha végig az egész partvonalon egy kocsis- és sétakorzónak is alkalmas, díszfákkal szegélyezett, a fürdőtelepek partjait is átszelő, csak a főveny-fürdőket kikerülő széles utat hagytak volna már az első parcellázások idején. A nagy mérnök, akinek köbe vésett emlékét kongeniális tanítványa, K. Nagy Dezső építette fel Balatonföldvár parti sétányán, nyilván az alpesi tavak és Quamero köcsipkés partszegélyét álmolta ide a Balatonra, azokat a pillanatonként változó távlatú, nagyszerű utakat, amelyekről oly feledhetetlen képek rögződnek meg az utas lelkében. Szerencse, hogy az utóbbi években legalább a déli parti parcellázási tervek jórésze (Siófok, B.-Újhely, Földvár, Szárszó, Szemes) a Kvassay szellemében dolgozó K. Nagy Dezső irányítása mellett készült, úgyhogy a nevezett fürdőhelyek partrendezési tervei már gondoskodnak a partmenti sétaút kiképzéséről. Az északi part jelentékeny részén, Badacsonylábditól Akaiig, Tihanytól Almádiig, végül Fűzfőtől Kenéséig, amennyire a nádbozótos partalakulás engedi, már a Balaton mentén vonul a műút, vagy legalább is olyan magasságban

az Öblöktől csipkézett partvonalától, hogy a Balatonra nyíló kilátás biztosítva van az utas számára. A déli parton, sajnos, egy későbbi fejlődési időszaknak marad fenntartva a balatoni körút valóban littoralis, párhuzamos vonalának kiépítése. Ez a munkálat — a mai birtokviszonyok lényegesebb megbolgyatása nélkül — legalkalmasabban a déli partszegélynek kotrás útján való feltöltésével lenne megoldható.

A Balaton különleges vízrajzi viszonyait szem előtt tartó partrendezés, a jövőbeli fejlődéssel számot vető, tehát nem szűkkeblűen méretezett parkok, sétányok létesítése oly kultúrafejlesztési feladatok, amelyek helyes megoldása — tapasztalás szerint — a telekfoglaló mozgalom ütemének gyorsulását s evvel kapcsolatosan az építőkultúra fejlődését is elősegíti. Amíg korábbi években inkább spekulatív célokból építettek villákat a Balaton partján, vagyis a parti községek tehetősebb birtokos lakói emeltettek minden ízlés, csín és stílus nélküli épületeket a nyári lakók számára, abban a számításban, hogy a nyári lakbérek legfeljebb 5—6 év alatt behozzák az építkezés összes költségeit: az ilyen természetű vállalkozás — az építési költség: emelkedése, a nyári lakbérek csökkenése és főleg az igények változása folytán — ma már mindjobban veszít a vonzóerejéből és helyet ad a leginkább városi polgárokból, lateinerekből rekrutálódó parti telektulajdonosok „öncélú” építőtevékenységének. Ez utóbbi, a telepések nagyobb Juiltúrigényeinek, fejlettebb ízlésének megfelelőleg az építőkultúra egészséges fejlődését s evvel az általános balatoni kultúra jelentékeny értékgyarapodását hozza magával. A fővárosban és a vidéki kultúrgócponokban élő intelligens családok nemcsak hajlékot akarnak a fejük fölé, vagy éjjeli menedékhelyet, amikor saját telkükön építkeznek, hanem úgyszólván kivétel nélkül arra gondolnak, hogy — ha nem is városi jellegű s ennekfolytán aránytalanul költséges, de — formás, ízléses külsejű, 2—3 szobás villácskát emeljenek annak a kis gyümölcsös és virágos kertnek közepébe, amivé az ő balatoni kis földadarabjukat az új birtokos szerető gondosságával átvarázsolták.

A villa- és kertépítésben vagyis az építő- és hortikultúrában megnyilvánuló finomult stílusnak elmaradhatatlan a jótékony ízlésfejlesztő hatása a balatonparti községek lakosságára, úgyhogy a városi művelt középosztálynak balatonparti települése már ebből a szempontból is számottevő művelődési tényezőnek bizonyul.

Amikor a településnek a balatoni kultúrát fejlesztő hatásait szemléljük, nem lehet észre nem vennünk a Balatonpart nagyobb községeiben letelepült nyugdíjas köztisztviselők öntudatos és tervszerű akcióját a művelődési színvonal emelésére. Erről a megbecsülésreméltó kulturális tevékenységről a „Balatoni Kurír” hasábjain igen sűrűn találunk tudósításokat. Elég e helyen Keszthely, a magyar Grác példájára utalnunk, ahol a nyugdíjas tisztviselők, élükön Lendl Adolf kitűnő természettudósunkkal, már egész sorával az értékes városfejlesztési gondolatoknak termékenyítették meg az ottani közvéleményt és készítették elő azok megvalósítását.

Ha már most feltesszük a kérdést, hogy mivel lehetne előmozdítani az intelligens középosztály letelepülését a Balaton partján, a következő irányelveket véljük elsősorban szem előtt tartandóknak:

1. Hosszúlejáratú, olcsó kölcsönök engedélyezésével lehetővé tenni a telekvásárlást és a mielőbbi építkezést, amire jó példát mutat az a három fővárosi pénzügyintézet, a Magyar-Hollandi Bank, a Tisztviselői Takarékpénztár és a Községi Takarékpénztár, amelyek a most folyó balatoni parcellázások jórésztét intézik. Egyébként a balatonparti nagybirtokosok egymás után reájönnek, hogy addig nem indul meg erősebb ütemben a telekértékesítés, amíg azt tőkeerős, a propaganda válogatott eszközeivel dolgozni kész pénzcsoportok nem veszik kezükbe, amelyeknek módjukban van hosszabb lejáratú hitelt is nyújtani.

2. Elősegíteni a tisztviselői jóléti intézmények térhódítását a Balaton partján, mert ezeknek üdülővendégeiből kerül ki jelentékeny része az új telekvásárlóknak és önálló telepéseknek. A honvédség, csendőrség, vasút, posta és a tanárság különböző kategóriái már számos helyen létesítettek ilyen üdülőtelepeket, amelyek legszámottevőbb fogyasztói a környékbeli lakosság mezőgazdasági terményeinek.

3. Az egyetemi bajtársi egyesületek, leventecsoportok és cserkészcsapatok nyári táborozását lehetőség szerint a Balaton partjához terelni, mert ezekből lesznek valamikor a balatoni kultúra legavatottabb szószói. Ezek a lelkes fiatalok már ma is valóságos úttörői a kultúrának, mert először azokat a partszakaszokat népesítik be élettől pezsgő, tarka sátoztáborokkal, amelyek idáig a legsívárabbak, legélettelenebbek voltak, azután pedig — ha megfelelő gondoskodás történt maradandó falak közt való elhelyezésükről — az illető községek gazdasági kultúráját fejlesztik, amelyek az ő szükségleteiket, főleg élelmiszerüket ellátják.

4. Minthogy a Balaton nyári telepeseinek elsősorban a községek és érdekelt uradalmak látják hasznát, meg kell végre szünni annak a rövidlátó községpolitikanak, amely a nyári vendégekben csak adó- meg díj- és illetékfizető és egyéb jövedelmet hajtó alanyokat lát. Nyújtani is kell végre nekik, főleg az alakulóban lévő parti lakótelepeknek, még az ő jelenlegi pénzbeli szolgáltatásukon túlmenőleg is olyan kultúrjavakat: utakat, kutakat, köztisztaságot, öntözést, világítást stb., amelyek a település gyorsítására, az építő tevékenység fellendítésére alkalmasak.

ÁTTÉRVE már most a tulajdonképpeni idegenforgalmi, szorosabban vett fürdőügyi kérdésre, ebből a szemszögből nézve is két csoportba sorozhatnák a balatoni fürdővendégeket. Az elsőbe tartoznak a hazai és külföldi (főleg ausztriai) kispolgári családok, amelyek a Balatonra inkább takarékoskodni, mint pénzt költeni jönnek. Ezek elsősorban a kevésbé fejlett, tehát olcsóbb fürdőhelyeket keresik, ahol kezdetleges elszállásolás és olcsó piac mellett majdnem ingyenes fürdési lehetőséget találnak és több kultúrát nem is igen keresnek. Ezeknek az üdülőhelyeknek vendégei ma már nem csupán Budapestről és a vidéki városokból, hanem az utódállamokból, a megszállt területekről is érkeznek, túlnyomórészt többgyermekes családok, amelyek a Balaton mellett olcsóbban élhetnek, mint otthonukban.

A második idegenkategória azokból a tehetősebb fővárosi magyarokból és nemes valutájú külföldiekből adódik, akik a Balatonra

rövidebb időre, néhány hétre vagy napra jönnek ugyan, de jóérzésük egy nyáron többször is lerándul s itt a fürdőn kívül ugyanazokat a mondén szórakozásokat keresi, amelyeket Budapest, Bécs vagy Karlsbad, a Lidó, Montreux vagy Swinemünde nyújt. Ezek azok az idegenek, akik a legtöbb pénzt hozzák a Balatonra és akiket csak úgy tudunk idevonzani és a tervezettnél hosszabb időre is itt tartani, ha a nyugateurópai kényelemnek és életörömöknek azokat a formáit és a nagyvilági szórakozásoknak olyan változatos lehetőségeit kínáljuk nekik, amilyeneket egy korszerűen kifinomodott fürdőhelytől joggal elvárhatnak. Ennek legelső feltétele olyan fényűzően berendezett s férőhelyekkel bőségesen ellátott nagyszállók létesítése, amilyeneket egyelőre a szükségelnél kisebb arányokban ezidőszerint egyedül Siófok tud felmutatni. Itt van a legnagyobb kiterjedésű, gondozott fővenyfürdő, hozzá játékkaszinó, zene- és táncterem, bar, jazz stb. A három siófoki telepi szálló meg is telik tökéletesen a fődény hat hete alatt, sőt még egyszer annyi férőhely is tökéletesen ki volna használható, ha az építkezéshez megfelelő olcsó tőke állna rendelkezésre.

Bármilyen megértő támogatást tapasztalunk is a kormány részéről a balatoni kultúrfeladatok iránt, azt egyhamar mégsem remélhetjük, hogy a Balaton egész partvonalán adva legyenek azok az egészségügyi és egyéb művelődési feltételek, ú. m. vízvezeték, csatornázás, villanyvilágítás, partrendezés, megfelelő nagy vasútállomás és hajó kikötő, korszerű fogadóintézmények, kiépített fővenyfürdő, árnyas parkok, sétányok, gyógyterem stb., amelyek minden balatoni fürdőhelyet alkalmassá tennének ilyen nagyigényű külföldi és hazai vendégsereg kielégítő ellátására. Épp ezért arra kellene mindenek előtt törekedni, de további késedelem nélkül, hogy abban az öt vagy hat balatoni nagyközségben, ahol a fenti előfeltételek vagy azok legfontosabbjai máris adva vannak, elegendő befogadóképességű, valóban minden igényt kielégítő nagyszállók épülhessenek. E tekintetben legelső sorban Siófok jöhet számba, márcsak a fővároshoz való közelségénél fogva is, utána a gyógyfürdője által kiemelkedő Balatonfüred és Keszthely, azután Balatonföldvár, Lelle és Boglár.

A sorrend kérdésében bármily harcias vitát és vetélkedést éleszt is a helyi és megyei lokálpatriotizmus, a balatoni közérdek szempontjából mégis csak az a legfontosabb, hogy először ez az öt vagy hat fürdőhely legyen valódi nyugateurópai színvonalra emelve, hogy legalább ezek váljanak alkalmassá arra, hogy a nyolc-kilenc nyári hét folyamán a tavalyinál lényegesen több nagyigényű és költeni tudó szállóvendéget kifogástalanul elláthassanak.

Ami az ehhez szükséges tőkék előteremtését illeti, amint már négy év előtt rámutattunk e hasábon, elsősorban az állami intézmények által a magángazdaságból felszívott tőkék vannak arra hivatva, hogy ezt a termelő és alkotó munkát lehetővé tegyék, vagyis immobilizált értékekből munkát és újabb tőkét teremtő jövedelemforrássá alakuljanak. Az a 150.000 pengő, amelyet a belügyi kormány a magánérdekeltségek beruházásainak kamatbiztosítéka céljaira a folyó évtől kezdve rendelkezésre bocsátott, természetesen nem nyújthat

még elég ösztönzést a fogadóipari építőakció lendületbe hozására. Ennek megindulása csak akkor várható, ha az OTI és MABI pénztáraiba összegyűlt összegekből három-négy milliót 4%-nál nem magasabb kamatozás mellett az imént felsorolt, legrentábilisabbnak ígérkező fürdőérdekeltségeknek rendelkezésére bocsátanak. Nem ellenőrizhettük a forrás hitelességét, de úgy olvastuk fenti sorok megírása után egy rendesen jól értesült idegenforgalmi szakemberünk tollából, hogy Ausztriában 1%-os kamat mellett hosszú lejáratra, az építési összeg 60%-át adja kölcsön az állam annak, aki hotelt épít, Csehországban pedig az ottani OTI pénzén épült szállók a kamatot a beutaltak ellátási díjaival törleszthetik.¹

ÖSSZEFOGLALVA már most a fent kifejtetteket, a Balaton kultúrájának legértékesebb munkásait a villaépítő és legalább az egész nyári évszakban ott tanyázó magyar értelmiségbeli telepésekben látjuk, akik mellett, mint ennek a Balatonnál már gyökeret vert magasabb kultúrájú lakosságnak succrescenciáját: a balatonparti jóléti intézményekben üdülő tisztviselőket és a nyári táborokban tanyázó ifjúsági szervezeteket, meg a gyermeküdülőkben felerősödő még fiatalabb nemzedéket tartjuk kulturális szempontból különösen megbecsülendőeknek. Minthogy ezek a mai és jövőbeli telepések nagy általánosságban a pihenésben, a természet szépségeinek élvezésében és legfeljebb még a vízisportokban (fürdés, csónakázás, vitorlázás, horgászás) találják a Balaton legfőbb vonzerejét, ezek a villatelepek, üdülőházak és táborhelyek végigvonulnak a 200 km-es part egész vonalán s lakóik ott is kifogástalanul érzik magukat, ahol ezidőszert hiányzanak még a korszerű, urbánus civilizáció kellékei.

Viszont éppen ez utóbbiakat keresik az idegenforgalom tulajdonképpeni alanyai, a fejlett igényű és jómódú, nagyvárosi fürdővendégek, akik a Balatonpart gazdasági jólétének előmozdítói azáltal, hogy a nagyobb, népesebb és haladottabb polgárosodású fürdőhelyeken a korszerű berendezésű nagyszállók létesítésére ösztönzést adnak.

Ezeknek az európai viszonylatban is kifogástalan nagyszállóknak létesítésével kapcsolatban sürgősen és erélyesen kell azonban arról is gondoskodni, hogy ezeknek a nagyszabású fogadóintézményeknek közönsége minél kényelmesebben, gyorsabban és olcsóbban juthasson le a Balatonra. A Balatonhoz vivő vasúti járatoknak gyorsaknak, sünieknek és olcsóknak, a fővárosból odavezető autótutaknak kifogástalanoknak és vámmenteseknek kell lenniök, ha az idegenforgalom gyorsütemű fellendülését kívánjuk. Elfogultság nélkül minden okunk megvan, hogy a Balaton vasúti közlekedésének megítélésére inkább dicsérő, mint ócsárló szavakat keressünk. A MÁV igazgatósága, különösen azóta, hogy a BIB vezetősége az ő kebelében fejt ki minden elismerésre méltó irányító tevékenységét, a Balaton felé irányuló vasúti járatok menetrendje és díjszabása terén valóban elment a rentabilitás szélső határáig s ahol még minden közérdekű követelménynek eleget tenni nem tudott (a sínautók vagy motorosvonatok sűrűbb járatása a főváros meg a nagyobb vidéki centrumok és a

¹ Tóth Lajos: Hatezer szoba. Balatoni Kurír, Keszthely 1934. dec. 26.

Balaton között, az autóbuszokkal kombinált balatoni vasúti körforgalom intenzívebb kiépítése stb.), a legközelebbi jövő ott is meghozza a rég programmba vett és csak fedezet hiányában késlekedő javulást. Van azonban a balatoni közlekedésnek egy eléggé nem kárhóztatható visszássága, amely egyenesen bénítólag hat az idegenforgalom nagyarányú kibontakozására.

Hiába van sűrű és aránylag olcsó vasúti közlekedésünk, a vasút ma már nem lehet abban a helyzetben, hogy az utasforgalmat a maga szállítóeszközeivel egyedül lebonyolítsa. Még ha teljesítené is a közönségből gyakran felhangzó kívánságot, hogy a filléres gyorsvonatokat a fősaison idején is járassa, evvel csak a hétvégi kirándulók tömegeinek, tehát a legkevésbé fogyasztóképes utasrétegeknek könnyítené meg a Balaton látogatását. A jobbmódú, könnyebben kereső, vagyis a balatoni idegenforgalom szempontjából legjobban várt vendégkategória nem mond le és mindig kevésbé fog lemondani a gépkocsin való közlekedésről, s a vasútigazgatásnak minden erőfeszítése meddő marad, hogy a gépkocsik versenyétől szabadulni tudjon. Ha a mai kereskedelmi kormány — hivatása magaslatán állva — megépíttette és nagy áldozatokkal fenntartja a legkényesebb igényeket is kielégítő pompás budapest—balatoni műutat, mi értelme van annak, hogy ezekről az utakról a gépkocsikat száműzzék, egyrészt a közúti adó, másrészt és főleg a székesfehérvári vám idejét múlt, tiltóan magas díjtételeivel?

A közúti adó lebontása iránt már megindultak a kezdő lépések, azonban a székesfehérvári vámsorompó még rendületlenül megállítja — a külföldi úrvezetők bosszús álmétkodására — a Balatonra száguldó és onnan visszatérő gépkocsikat, amelyek éppen félannyit kénytelenek az ősi város kövezetének használatáért lefizetni, mint amennyi értéket — az olajkartel szerencsés felbomlása óta — a Budapest—Balaton közti viszonylat motalkó-fbgyasztása jelent. Székesfehérvár ezzel a vámjövdelemmel a balatoni idegenforgalom rovására gazdagodik, amelynek fejlesztéséhez vajmi kevéssel járul hozzá.

A közlekedésnek is van — szerintünk — kultúrája, amelynek első követelménye természetesen az utak minél tökéletesebb kiépítése és karbantartása. A második követelmény azonban, éppily természetesen, az utak szabadsága az ország határain belül. Amíg közúti adó és útvám akadályozza a közlekedési technika egyik legfontosabb vívmányának, a gépkocsinak forgalmát, addig az idegenforgalom sem bonthatja ki szabadon a szárnyait, s az idegenforgalomra annyira szomjazó Balatonvidék teljes joggal panaszolhatja, hogy kulturális fejlődése elé, amely országos érdek, a fehérvári vámsorompó alakjában tisztára helyi érdeket szolgáló gátat állítanak. A balatoni érdekeltségek nem adják fel a reményt, hogy a „Balaton minisztere“, jobb információk birtokában, rövidesen eltávolítja ezt a sorompót az ő irányítása alatt oly biztatóan megindult fejlődés útjából.

LUKÁCS KÁROLY